

การสร้างสรรคการสดงนาฏยประดิษฐ์ : ระเบ้าเทวอิอัปรธาตาดเมื่อนธม  
สู่การท่องเทียวเชิงวัฒนธรรม  
The Creation of an Artificial Dance: Apsara Dance (Tae We)  
Ta Muen Thom Dance to Cultural Tourism

ยุวดี พลศิริ<sup>1</sup>

Yuwadee Ponsiri

<sup>1</sup>สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Department of Dance, Faculty of Humanities and Social Sciences, Surindra Rajabhat University

ได้รับบทความ: 8 ตุลาคม 2563

ปรับปรุงแก้ไข: 23 ธันวาคม 2563

ตอบรับตีพิมพ์: 23 ธันวาคม 2563

### บทคัดย่อ

ระเบ้าเทวอิอัปรธาตาดเมื่อนธม สู่การท่องเทียวเชิงวัฒนธรรม เป็นผลงานที่ได้ผลการศึกษาจากข้อมูลศิลปกรรมขอมโบราณ ด้านภาพสลักนางอัปรที่พบบริเวณส่วนประกอบภายในของปราสาทตาเมื่อนธม ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ จากการค้นคว้าเอกสาร และการลงภาคสนาม โดยใช้กระบวนการ สํารวจ สังเกต และสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูล ที่ได้มาจัดกระทำ และตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อนำข้อมูลดังกล่าว มาออกแบบการแสดงนาฏยประดิษฐ์ที่ใช้เทคนิคการบูรณาการระหว่างจินตนาการของผู้สร้างสรรคกับการใช้แนวคิดหลักนาฏยประดิษฐ์ 5 ข้อ ประกอบด้วย 1) เรื่องราว 2) ท่ารํา 3) การแต่งกาย 4) ดนตรี 5) การแปรแถว ซึ่งผู้สร้างสรรคจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นพื้นฐาน จากนั้นจึงสร้างสรรคผลงานตามขั้นตอนการทำงาน

3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1) การกำหนดโครงร่างร่วม 2) การออกแบบการแสดง 3) การสร้างสรรค์ การแสดงและการประเมินผลความพึงพอใจของผู้ชม

ผลจากการศึกษาพบว่า ภาพสลักนางอัปสรปราสาทตาเมือนธม เป็นการศึกษา เพื่อนำทำทางที่พบมาพัฒนาเป็นท่ารำ โดยใช้แม่ท่าจากตำรานาฏยศาสตร์ ฉบับภทรตมูณี ที่เรียกว่าท่ารำพระศิวะ 108 กระบวนท่า ผู้การสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ เป็นการ เชื่อมโยงระหว่างท่ารำทางด้านนาฏศิลป์ไทยกับท่าทางที่ประดิษฐ์ทำขึ้นมาใหม่ ประสาน กับจังหวะทำนองเพลงที่ให้ความรู้สึกคล้ายตามเรื่องราว โดยยกประเด็นความงามของ นางอัปสร และความศรัทธาของมนุษย์ต่อเทวดา ซึ่งได้รับอิทธิพลด้านความเชื่อ มาจาก ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่เชื่อว่านางอัปสรเป็นบุคคลที่ดลบันดาลความสงบร่มเย็นมาสู่ มวลมนุษย์ได้ ผลงานชิ้นนี้เป็นลักษณะของงานสร้างสรรค์เชิงทดลอง และเป็นการแสดง ชุดเดี่ยวที่ได้รับแนวคิดมาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จากเรื่องเล่าจากปราชญ์ ชาวบ้านที่มีต่อปราสาทตาเมือนธม ผู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เป็น การแสดงที่เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งนับว่าเป็นผลงานที่มีคุณค่าทางจิตใจ ด้านความเชื่อ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความศรัทธาต่อเทพเจ้า ซึ่งนับเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยก จากกันได้ แต่จะผันแปรไปตามบริบท ตามยุคสมัยที่มีส่วนในการสร้างสรรค์ปั้นแต่งให้ เทพเจ้านั้นมีอยู่จริง และเป็นสื่อที่ดีให้กับนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมโบราณสถานได้ เข้าใจและเห็นความสำคัญของปราสาทแห่งนี้

**คำสำคัญ :** นาฏยประดิษฐ์, นางอัปสร, ปราสาทตาเมือนธม

Abstract

“Apsara Dance (Tae We) Ta Muen Thom Dance to Cultural Tourism” was the performing arts grown from ancient Khmer stone sculpture of Apsara (a celestial maiden in Hindu culture) found inside Angkor Ta Muen Thom, Ta Miang subdistrict, Phanom Dong Rak district, Surin province. Data was collected

as the result of the literature review and field trip via the use of a survey, an observation, and an interview. Data Triangulation was used to synthesize the data correctness to create the choreography which integrated techniques between the creator's imagination and five concepts of choreography: 1) story, 2) dance pose, 3) garment, 4) music, and 5) dance pattern. To create this, the creator had to be the one who was skillful and keen on Thai dance art. The creative process consisted of three stages: 1) drawing an outline, 2) creating performance, and 3) performing and evaluating audiences' attitudes.

The result of the study indicated that dance poses in (Tae We) Apsara Ta Muen Thom Dance were developed based on 108 Shiva's cosmic dance recorded in the Nataya Shastra written by Bharatamuni. These dance poses were creatively combined both Thai classical and new dance poses blended with harmonic rhythm. The dance paid attention to Apsara beauty and human trust to female deity in Brahman-Hindu belief – the one who ordained peacefulness to mankind. This dance was the creative experimental performance, inspired by historical evidence from the folk philosopher's vision on Angkor Ta Muen Thom, to enhance cultural tourism. The performance reflected the intrinsic value, belief, and respect, and faithfulness to the deity. It was an uncut relationship that adjusted itself to the present context. Also, the performance could be a good media for urging tourists to realize the importance of historical sight-seeing.

**Keyword:** Choreography, Apsara, Prasat Ta Muen Thom

## บทนำ

ระบําเทวีสปราตาเมือนธมสู่การท่องเทียวเชิงวัฒนธรรม เป็นนาฎยประดิษฐ์ที่ได้จากผลการศึกษาข้อมูล หลักฐานทางโบราณสถาน ปราสาทตาเมือนธม ตำบลตาเมียง อำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ จากองค์ประกอบทับหลัง หน้าบันและผนังปราสาท ผู้สร้างสรรค์มีความสนใจนำเสนอความงามของนางอัปสร จากเรื่องเล่าของปราสาทตาเมือนธมสู่การท่องเทียวเชิงวัฒนธรรมที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ ศิริพร สุเมธารัตน์ (2554) กล่าวว่า กลุ่มปราสาทตาเมือน ประกอบด้วยปราสาท 3 หลังปราสาทหลังสำคัญมากที่สุดคือ ปราสาทตาเมือนธม ซึ่งหันหน้าไปทางทิศใต้ หลังที่ใหญ่ที่สุดในกลุ่มปราสาทตาเมือน (ธม แปลว่า ใหญ่) กลุ่มปราสาทตาเมือนตั้งอยู่เขตบ้านตาเมียง ตำบลตาเมียง อำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งตั้งอยู่ในเส้นทางถนนสายโบราณที่ตัดจากเมืองพระนคร (Angkor) เมืองหลวงของอาณาจักรขอม ผ่านเทือกเขาพนมดงรัก เป็นกลุ่มปราสาทที่มีลักษณะเด่นกว่าปราสาทหลังอื่น กล่าวคือ เป็นกลุ่มปราสาทจำนวน 3 หลัง ที่มีสภาพสมบูรณ์ แสดงถึงลักษณะเฉพาะของการสร้างปราสาทในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรขอม เป็นศาสนสถานประดิษฐานรูปเคารพสำหรับประกอบพิธีทางศาสนา กลุ่มปราสาทตาเมือนนี้ตั้งอยู่ในจุดกึ่งกลางเส้นทางระหว่างเมืองพระนครไปยังพนมรุ้ง เมืองพิมาย และแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ในสมัยโบราณ เป็นชุมชนหน้าด่านที่ตั้งอยู่ใกล้กับช่องทางติดต่อกับประเทศกัมพูชา เรียกว่า ช่องเขาตาเมือนธม สอดคล้องกับ ศานติภักดีคำ (2557) กล่าวว่า สังคมกัมพูชาสมัยโบราณบูชาเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าสูงสุดหรือเทพเจ้าชั้นรอง ไม่ว่าจะเป็นเทวบุรุษ เทวสตรี และประติมากรรมที่เทพเจ้าสร้างขึ้นในเวลาที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้จากการศึกษาขยงพบว่า ศิลาจารึกปราสาทตาเมือนธม 6 (สร.ค) ตอนท้าย หน้า 2 โศลกที่ 14 - 15 (อักษร เขมร ภาษาสันสกฤต) จารึกไว้ว่า “ยาวจตุรมุมโข วรพมา วิษณฺรยุวาค จตุรภูชะ ตาวตฺตฺริโลจนคสมฺโกะ ยาวต นรูกกุชิตะ ฯลฯ” แปลว่า ผู้ใดปรนนิบัติรักษาไม่ทำลายเทวสถานนี้ พวกเขาจง เสวยสุขบนสวรรค์ (ปณฺเฎมมหาบุญเรื่อง คัมพาย, 2551) อาจกล่าวได้ว่า การสร้างศาสนสถานแห่งนี้เกิดจากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีการกำหนดอายุและบ่งบอกลักษณะสำคัญ โดยใช้หลักฐาน

โบราณวัตถุเป็นตัวกำหนด เช่น ประติมากรรม ภาพสลักนูนต่ำ ที่สันนิษฐานว่าเป็นนางอัปสร ดังที่ อดองค์ หนูแป้น (2535) กล่าวว่า กลุ่มปราสาทตาเมือน พบภาพเทพธิดายืนภายในซุ้ม ลักษณะของเทพธิดายืนตรง มือซ้ายถือดอกบัว มือขวายกขึ้นระดับหน้าอก เทพธิดาสวมเครื่องประดับคือ ตุ่มหูยาวถึงบ่า สวมมงกุฎไม่สูงหน้าตาลบเลือน นุ่งผ้าเป็นริ้วยาวกรอมเท้า มีเข็มขัดคาดชายผ้ายกขอบสูงเหนือเข็มขัด เทพธิดายืนภายในซุ้ม บนกรอบซุ้มสลักเป็นเส้น เหนือกรอบซุ้มสลักเป็นลายใบไม้ตั้งขึ้น (ขำรุศเกือบหมด)

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้สร้างสรรค์จึงนำภาพสลักนางอัปสรและเรื่องเล่าจากตำนานของปราสาทตาเมือนธม มาสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ประเภทระบำของเหล่านางอัปสรที่ปรากฏในปราสาทตาเมือนธม เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงให้เห็นถึงอารยะด้านความงามของนางอัปสร ที่ได้จากการศึกษารูปแบบการแต่งกายจากภาพจำหลัก เช่น ลักษณะของผ้านุ่ง เครื่องประดับในปราสาทตาเมือนธม มีลักษณะการแต่งกายคล้ายคลึงกับนางอัปสรสมัยศิลปะบาปวนในปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมทั้งพบในปราสาทเขาพนมรุ้ง และปราสาทนครวัดเช่นเดียวกัน เมื่อตรวจสอบพบว่า ลักษณะการนุ่งผ้าของนางอัปสรมีลวดลายวิจิตร สวยงาม และเป็นศิลปะสมัยเดียวที่มีลักษณะการนุ่งผ้าในรูปแบบผ้าริ้วยาว ที่มีห้องผ้าถอดออกมาในรูปแบบครึ่งวงกลม ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบสร้างสรรค์การแต่งกายได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้จึงนำองค์ความรู้ข้างต้นนี้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนาผลงานการแสดง ผสมผสานกับท่าทางของนางอัปสรที่ได้รับอิทธิพลมาจากตำราพระคิเว 108 ภาระ จากคัมภีร์นาฏยศาสตร์ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ มาประกอบสร้างจนก่อให้เกิดเป็นการแสดงนาฏยประดิษฐ์ชุด ระบำเทวีอัปสรตาเมือนธม สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีความสวยงามเพื่อเป็นแนวทางในการเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจ อยากมาเที่ยวชมปราสาทขอมแห่งนี้ ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมในดินแดนอีสานใต้

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาพสลักนางอัปสรจากปราสาทตาเมือนธม ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด ระบายเทวีอัปสรตาเมือนธม สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

## วิธีการสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์

การสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์ชุดนี้ ได้กำหนดกรอบในการสร้างสรรค์งานจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอม จากลักษณะของภาพสลักและเรื่องเล่าของปราสาทตาเมือนธม การสัมภาษณ์ และการลงพื้นที่ ผลจากการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ผู้สร้างสรรค์จึงมีความสนใจที่จะนำเสนอความงามของภาพสลักนางอัปสรผ่านเรื่องเล่าจากปราสาทตาเมือนธม สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีตำนานกล่าวไว้ว่า มีนายพรานอยู่ 2 คนชื่อตาเมือน กับ ตาเมียง ซึ่งเป็นพี่น้องกัน วันหนึ่งนายพรานทั้งสองได้ออกไปล่าสัตว์ในป่า ล่าอย่างไรก็ไม่พบสัตว์เลยสักตัวเดียว จึงตัดสินใจเดินเข้าไปในป่าลึก ระหว่างทางได้เจอกับไก่อ่าสองตัว ตาเมือน คว่าเอาธนูที่อยู่บนหลังเพื่อที่จะยิงไก่อ่าทั้งสองตัว แต่ก็ไม่ถูก มีหน้เข้าไก่อ่าได้หลอกล่อให้นายพรานทั้งสองเดินเข้าไปในป่าที่ลึกกว่าเดิมจนกระทั่งไปเจอปราสาท ทันใดนั้นไก่อ่าจึงได้แปลงกายเป็นนางอัปสรที่มีสิริโฉมงดงามดังเทพธิดา นางอัปสรผู้นั้นบอกกับตาเมือนว่านางเป็นเทพารักษ์เขาเผ่าปราสาทแห่งนี้ วันรุ่งขึ้นนายพรานได้มาบอกกับชาวบ้านว่ามีปราสาทเก่าแก่แห่งหนึ่งอยู่ในป่าลึก และนายพรานก็ได้พาชาวบ้านเข้าไปชมปราสาทแห่งนี้ว่ามีอยู่จริง เมื่อเห็นดังนั้นชาวบ้านจึงได้พบเจอปราสาทแห่งนี้และให้ขนานนามปราสาทแห่งนี้ว่า “ปราสาทตาเมือนธม” (นางบุปผา วาสนา, สัมภาษณ์ 3 ก.พ 2562)

ด้วยเหตุนี้ ผู้สร้างสรรค์จึงสนใจที่จะนำเสนอความงามของนางอัปสรที่ปรากฏในปราสาทตาเมือนธม อันมีความเกี่ยวเนื่องกับมุขปาฐะหรือเรื่องเล่าที่มีการเล่าสืบต่อกันมายาวนาน อีกทั้งพื้นที่แห่งนี้ยังมีการจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นในช่วงเดือนเมษายนเป็น

ประจำปี เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ กัมพูชาและประเทศไทย ที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน เช่น วัฒนธรรมทางด้านภาษา การแต่งกาย และยังมีโบราณสถานที่มีการนับถือศรัทธาเหมือนกัน คือปราสาทตามือนธม ซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์จากความเชื่อทางด้านเทพเจ้า และเรื่องเล่าสืบต่อกันมา จนเกิดเป็นประเพณีที่มีการจัดการแสดงขึ้นเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอันดีงาม ด้วยเทศกาลที่เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมแต่ยังไม่มีกิจกรรมด้านการแสดงที่เล่าถึงความงามของปราสาทหรือภาพสลักในปราสาทแห่งนี้ เพื่อให้คนชุมชนและนักท่องเที่ยว เกิดความรักหวงแหนในศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรม อันเป็นมรดกของชาวตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ฉะนั้นการแสดงนาฏศิลป์จึงเป็นศาสตร์อีกแขนงหนึ่งที่สามารถนำเสนอเรื่องราวได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ ด้วยการสร้างสรรค์การแสดงที่เกิดจากการศึกษาแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ของนักวิชาการ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, (2547 หน้า 225) ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างสรรค้งาน 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย การคิดให้มีนาฏยศิลป์ การกำหนดความคิดหลัก การประมวลข้อมูล การกำหนดขอบเขต การกำหนดรูปแบบ การกำหนดองค์ประกอบอื่น ขณะเดียวกันการแสดงจะมีความสวยงามและสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นจึงต้องอาศัยการศึกษา ทฤษฎีการเคลื่อนไหวร่างกาย องค์ประกอบศิลป์เข้ามาประยุกต์ใช้ในการผลงานการแสดง นอกจากนี้ ยังนำแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ของ พีรพงษ์ แสนไทย์, (2546 มปป.) เข้ามาประกอบสร้าง ซึ่งกล่าวว่า นักนาฏยประดิษฐ์ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ มีจินตนาการ และต้องสร้างสรรค์ผลงานที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของตนได้อย่างเด่นชัด ถูกต้องตามวาระและโอกาส โดยอาศัยองค์ประกอบการแสดงเป็นหลัก เช่น เรื่องราว ทำทาง ดนตรี เครื่องแต่งกาย การแปรแถวเข้ามาประกอบแนวคิดและจินตนาการของนักนาฏยประดิษฐ์ ซึ่งนับว่าเป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมให้แนวคิดของนักนาฏยประดิษฐ์มีความน่าสนใจและโดดเด่น โดยพิจารณาพร้อมกับ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ของ โบมการ์เดนซึ่ง กิรติ บุญเจือ, (2522) กล่าวว่า โบมการ์เดน มีรูปแบบโดยสร้างแนวทางที่เปิดโอกาสให้เกิดการวิเคราะห์ทางสุนทรียศาสตร์โดยตัวของมันเอง เป็นแนวทางการวิเคราะห์ผลการศึกษา ที่แสดงออก

ถึงการรับรู้ด้านความงามที่ได้รับชมจากการแสดง ที่เรียกว่า ประสบการณ์ทางสุนทรียะ เป็นสภาวะแห่ง “การรับรู้เพื่อการรับรู้” เพราะจะทำให้งานมีคุณค่า เป็นที่ต้องการของสังคม ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์ผลงานการแสดงด้วยทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่ง สำหรับการทำงานสร้างสรรค์นาฏศิลป์ และมีการประเมินคุณค่าด้านความงามที่ตรวจสอบในรูปแบบโครงการ เป็นขั้นตอนง่ายและไม่สับสน เพราะการทำงานในระดับที่มีคุณภาพจะต้องมีการตรวจสอบ และต้องมีกระบวนการที่แน่นอน มีการประเมินผลตามระเบียบวิธีที่ถูกต้อง ดังนั้นหากต้องการตรวจสอบคุณภาพของชิ้นงานการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ จึงควรประเมินด้านกระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยอาศัยเกณฑ์ อันประกอบด้วย เวลา วัตถุประสงค์ วิธีการ รูปแบบการประเมิน ช่วงก่อนดำเนินการ ระหว่างดำเนินกิจกรรมและประเมินเมื่อสิ้นสุดกิจกรรม เพื่อให้ ผลงานการแสดงนาฏยประดิษฐ์ มีคุณภาพจากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การทำงานที่มีการประเมินผลงานอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามกรอบที่ศิลปิน หรือนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่นด้านดนตรี และด้านการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ได้ประเมินไว้นั้น จะทำให้ผลงานเป็นที่ยอมรับและมีมาตรฐาน สามารถนำเสนอเผยแพร่ ผ่านเวทีสาธารณชนได้อย่างสวยงามและถูกต้องตามแนวทางการสร้างสรรค์ต่อไป

## ผลการสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของปราสาทขอมที่มีการสลักภาพเอาไว้ ประกอบด้วย หน้าบัน ทับหลัง เสาประดับกรอบประตู เสาติดผนัง ผนังปราสาท เป็นต้น ซึ่งได้สรุปเอาเฉพาะส่วนเด่นหรือลักษณะภาพชัดเจนของนางอัปสร ที่มีลักษณะการแต่งกายและท่าทางปรากฏเป็นเรื่องราวชัดเจน เป็น การคิดนาฏยศิลป์ที่มีเหตุผลมาจากการสร้างเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมักสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวด้วย เพื่อเป็นเครื่องบันเทิงแก่นักท่องเที่ยวและได้รับความรู้ผ่านการแสดงในครั้งเดียวกัน



การลงพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้รู้ เรื่องเล่าจากตำนานการพบปราสาทตาเมือนธม  
ยุวดี พลศิริ 3 เมษายน 2562

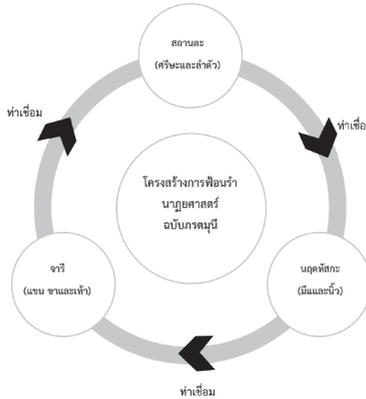
ขั้นตอนที่ 2. การลงพื้นที่ สํารวจข้อมูล จัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสาร



ภาพสลักนางอัปสร ภาพซ้าย - ปราสาทตาเมือนธม และ ภาพขวา - ปราสาทวัดพู  
แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว  
ยุวดี พลศิริ 3 เมษายน 2562

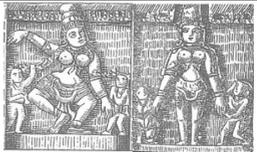
ขั้นตอนที่ 3. จัดประชุมสนทนากลุ่มย่อย ระหว่างผู้สร้างสรรค์ ผู้เชี่ยวชาญ และ  
นักแสดง ซึ่งควรมีลักษณะดังนี้ คุณลักษณะของอัปสรดังนี้ คือ นางอัปสรเป็นสตรีผู้ที่มี  
รูปโฉมโฉมพรรณงาม รูปร่างของนางได้สัดส่วน นางทำผมเปีย เป็นหัวเปีย นางมีรูปหน้า

งามตั้งดวงจันทร์วันเพ็ญ มีสะโพกกลมกลิ้งแสนหนา หลังเท้าทั้งสองข้างนูนโค้งเหมือน  
หลังเต่า ด้านล่างราบ ฝ่าเท้าแบน นิ้วเท้าตรงและเป็นสีทองแดง บนร่างกายของนาง  
ประดับประดาด้วยเครื่องเพชรนิลจินดา (อุไร นาถวันรัตน์, 2522 หน้า 17) หลังจากนั้น  
ควรวางแผนทางการสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์ ตามองค์ประกอบการแสดง อัน  
ประกอบด้วย การออกแบบท่ารำ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ลักษณะได้แก่ 1) “ท่าหลัก” ที่ได้จาก  
ท่ารำของพระศิวะ 108 กระบวนท่า และ 2) “ท่าเชื่อม” ที่ได้จากจินตนาภาพของผู้  
สร้างสรรค์ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากท่ารำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย และ 3) “ท่าที่ประดิษฐ์  
ขึ้นมาใหม่” ซึ่งกระบวนท่ารำที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้สร้างสรรค์ผลงานใช้เทคนิคการ  
เคลื่อนไหวร่างกายทางด้านนาฏศิลป์ เพราะนาฏศิลป์ถือเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มี  
ความสำคัญต่อการสร้างสุนทรีย์ให้ปรากฏสู่สายตาของผู้ชมการแสดง เนื่องจากการ  
เคลื่อนไหวร่างกายของมนุษย์ในรูปแบบการเต้น รำ เป็นการคัดสรรการเคลื่อนไหวสรীরะ  
แต่ละส่วนให้สัมพันธ์กับจังหวะ เป็นสัดส่วนกลมกลืนพื้นที่บนเวที และพลังในการ  
แสดงออกที่สอดประสานกับบุคลิกของตัวละคร และสถานการณ์ของตัวละคร ตาม  
บทบาทที่นักแสดงได้รับมา ที่เกิดจากแรง 2 ประเภท คือแรงอันเกิดจากอำนาจของจิต  
และแรงที่เกิดจากอำนาจของกฎธรรมชาติในการกำหนดการสร้างแรงในการเคลื่อนไหว  
ร่างกาย เช่น การเคลื่อนไหวอย่างช้า ของท่าสมดุลและอสมดุล ประสมประสานกับการ  
จัดวางท่าทางในการแสดงแต่ละช่วงของการแสดง (ศิริมงคล นาฏยกุล, 2557 หน้า 54)  
และนอกจากนี้ และใช้ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์สู่การพิจารณาความงามที่ได้จาก ท่าทาง  
ทำนองเพลง เครื่องแต่งกาย รวมทั้งการแปรแถว เพื่อก่อให้เกิดความงามจากการรับชม  
การแสดง ซึ่งลักษณะความงามที่เกิดจากการสร้างสรรค์ท่ารำพระศิวะ 108 กระบวนท่า  
ภายใต้กรอบแนวทางตำราการพ้อนรำนาฏยศาสตร์ ฉบับภรตมุนี สามารถสรุปโครงสร้าง  
ได้ดังนี้



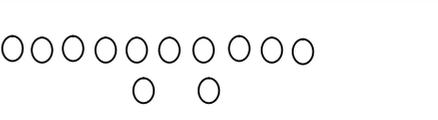
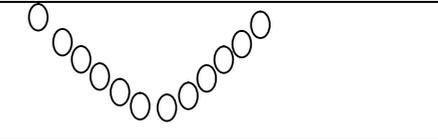
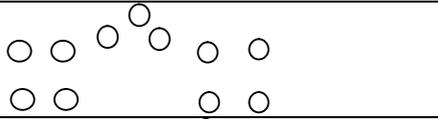
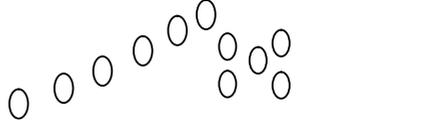
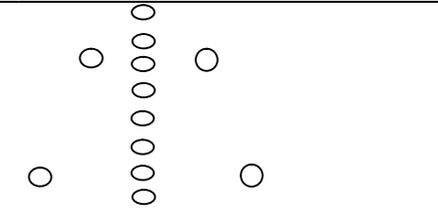
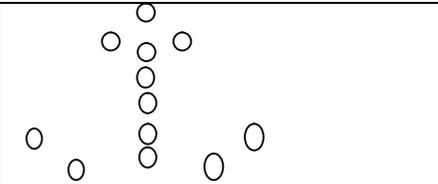
**โครงสร้างการพูนจำนาฏยศาสตร์ ฉบับภทรตมูณี**  
**ยูวดี พลศิริ 3 เมษายน 2562**

**ตัวอย่างการออกแบบทำรำ**

การเปรียบเทียบระหว่างท่าทางในภาพสลักคู่ทำรำพระคิเว 108 กระบวนท่า	
ภาพท่าทางนางอัปสร ปราสาท ตาเมื่อนธม	ทำรำพระคิเว 108 กระบวนท่า
 <p>ยูวดี พลศิริ 3 เมษายน 2562</p>	 <p>(ท่าที่ 67) (ท่าที่ 5)                      มนต์วี ศรีราชเลา 2 มกราคม 2556</p>
<b>ผลการวิเคราะห์</b>	
<p> <b>ลักษณะท่าทาง :</b> ลักษณะมือชูข้างใดข้างหนึ่งเหนือศีรษะอีกข้างวางข้างลำตัว ซึ่งมีลักษณะท่ารำคล้ายคลึงกับท่ารำพระคิเวในท่าที่ 67 (วิวรรดิตะกะ) เรียกว่า ท่าหมุนตัวรอบ และทำยืนมีลักษณะคล้ายคลึงกับท่ารำพระคิเวใน ท่าที่ 5 (สมนะชะ) เรียกว่า ท่าเล็บเสมอกัน ก่อให้เกิด <b>ภาวะและรส :</b> จากภาพมีภาวะ (รติภาวะ) หมายถึง ความยินดี ที่ทำให้เกิด (ศฤงคาระรส) แปลว่า รสจากความรัก จากภาพจำหลักนางเป็นสตรีที่มีใบหน้า                 </p>	

งดงามดั่งดวงจันทร์วันเพ็ญ รูปร่างได้สัดส่วน มีสะโพกกลมกลึงและหนา เท้าทั้งสองข้าง  
 ด้านบนโค้งเหมือนหลังเต่า ด้านล่างราบ ฝ่าเท้าแบนนิ้วเท้าตรง ทำให้บุรุษสนใจคลั่งไคล้  
 ในรูปโฉมของนางจนลืมกิจที่ตนต้องกระทำ เช่น ทำให้ฤๅษีละการบำเพ็ญพรตมาสนใจนาง  
 ขณะเดียวกัน นางอัปสรยังมีความสามารถในการพ้อนรำ เป็นบริวารบำเรอพระอินทร์

ตัวอย่าง ทำรำและรูปแบบการแปรแถวที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่

ที่มา: ยิวดี พลศิริ 3 เมษายน 2562

#### ขั้นตอนที่ 4. การลงรายละเอียด

##### 4.1. ผู้สร้างสรรค์ผลงานถ่ายทอด และฝึกซ้อมการแสดง

ให้แล้วเสร็จ และทำการฝึกซ้อมเข้ากับบทเพลง ซึ่งบทเพลงในการแสดงชุดนี้ได้รับแรงบันดาลใจมาจาก กลุ่มนักร้องผู้พิการ ปราสาทดาวพรหม เมืองเสียมเรียบ กัมพูชา

##### 4.2. เพลงที่ใช้มีชื่อว่า เพลง เจีย ชะตอรอว์ เป็นทำนอง

เพลงที่มีการผสมผสานระหว่างดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ “กลองกันตรึม” และเพลงทำนองเพลงของประเทศกัมพูชา ซึ่งมีเสียงจังหวะกลองเป็นเสียงหลัก และฉิ่งเป็นเครื่องดนตรีประกอบ ลักษณะเป็นอัตราจังหวะช้า เมื่อฟังก่อให้เกิดความรู้สึกสงบ เหมือนอยู่ท่ามกลางป่าลึก ที่มีปราสาทหลังใหญ่ปรากฏอยู่หน้าอัครจริยใจ ขณะเดียวกันเมื่อมีท่าทางการแสดงเข้ามาประกอบจึงทำให้เกิดความงามอลังการและอ่อนช้อยยิ่งขึ้น

##### 4.3. เครื่องแต่งกาย ผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบเสื้อผ้า

เครื่องแต่งกายที่ได้จากการศึกษาภาพจำหลักผสมผสานกับจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งการแต่งกายของนางอัปสร เป็นลักษณะศิลปะแบบบาปวน (ราว พ.ศ. 1560-1630) ฝ้านุ่งนางอัปสรในศิลปะบาปวน แสดงถึงอิทธิพลของศิลปะแบบบันทายศรี แต่มีวิวัฒนาการมากขึ้น ฝ้านุ่งในศิลปะบาปวนลักษณะเป็นผ้ารั้วมีชายพก เป็นถุงห้อยออกมาคล้ายกับศิลปะแบบบันทายศรีแต่ทว่ามีขนาดเล็กกว่าส่วนฝ้านุ่งแบบจีบหน้า ปรากฏตั้งแต่ศิลปะสมัยก่อนเมืองพระนครและในสมัยเมืองพระนคร แต่มักปรากฏในลักษณะคล้ายกันคือมีการจีบจีบหน้าพับทบซ้อน ๆ กันไป แต่สำหรับจีบหน้า ในศิลปะแบบบาปวนมีลักษณะคล้ายกับนำชายฝ้ามาทบกลับและมีการทิ้งชายผ้าที่ปลายเป็นลักษณะปลายแหลมคล้ายหางปลาที่มีลักษณะความเรียบง่ายของรูปแบบฝ้านุ่งเข็มขัดคล้ายผ้าสี่เหลี่ยมขนาดเล็กพันรอบเอวแทนที่จะเป็นเข็มขัดสร้อยไข่มุกเหมือนแบบบันทายศรีและลักษณะการนุ่งผ้าแบบเอวสูงและเว้าโค้งด้านหน้าก็กลายเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะแบบบาปวนเช่นกัน จากรูปแบบฝ้านุ่งนางอัปสรสมัยเมืองพระนคร (ก่อนสมัยนครวัด) (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2539 หน้า 352) ซึ่งสอดคล้องกับ พิณูชา สุ่มจินดา (2560) กล่าวว่า เทวนารี ทั้งบุรุษ สตรี บางองค์จะนิยมเกล้าเกศาเป็นมวยแทนชฎามกุฏ โปรดสังเกตุว่า

นางมีผมถักและมวยนี้แทนชฎามกุฏ (เทวนารีแบบบาปวน) ทั้งนี้ผู้สร้างสรรค์จะต้องอาศัยรูปแบบ เทคนิคการสวมใส่ในแบบปัจจุบันเข้ามาประกอบ เพื่อให้เกิดความทันสมัย ซึ่งคุณสมบัติของการออกแบบเครื่องแต่งกายจะต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อท่าทางการเคลื่อนไหวในการแสดง และสัดส่วนนักแสดง



ลักษณะผ้าถุงของนางอัปสรจากภาพสลัก และ วิธีการออกแบบการนุ่งในสมัยใหม่  
ยูวดี พลศิริ 3 เมษายน 2562



ลักษณะการออกแบบเครื่องแต่งกายและเทคนิคการแต่งหน้านางอัปสร  
ยูวดี พลศิริ 3 เมษายน 2562

ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอการแสดงรอบแรกต่อคณะกรรมการเพื่อประเมินผลการศึกษาต่อไป ทั้งนี้การประเมินจะวัดระดับความพึงพอใจโดยใช้แบบสอบถาม โดยการขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี คือ นายชัชวาล สนิทสันธิยะ ประธานหลักสูตร สาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์พื้นเมือง ได้แก่ นางรัตติยา โกมินทรชาติ อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ในการแสดงความคิดเห็น ควรเป็นคำตอบอิสระ โดยคำถามเป็นระดับความพึงพอใจในแต่

ละด้านของการสร้างสรรค์การแสดง เช่น กระทบท่ารำการแปรแถว การแต่งกาย แนวเพลง จากนั้นจึงนำคำแนะนำของคณะกรรมการมาปรับแก้ไขในประเด็นดังกล่าวเพื่อให้การแสดงมีความถูกต้อง สวยงามและมีคุณภาพ



นาฏยประดิษฐ์ ชุด เทวีอัปสรตาเมื่อนธม จัดแสดงรอบที่ 1 ณ โรงละคร อาคาร 37  
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์  
ยุวดี พลศิริ 20 กุมภาพันธ์ 2562

7. จัดการแสดงเพื่อนำเสนอสู่เวทีสาธารณชน โดยจัดการแสดงที่บริเวณลานทางเข้าปราสาทตาเมื่อนธม ในช่วงเทศกาลสงกรานต์เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งมีรูปแบบการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด ระเบียบเทวีอัปสรตาเมื่อนธม แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้  
ช่วงที่ 1 นำเสนอนางอัปสรที่อยู่ในลักษณะทำนอง ซึ่งจำหลักอยู่ในผนังของปราสาทตาเมื่อนธม

ช่วงที่ 2 นำเสนอการเคลื่อนไหวของท่วงท่าลีลางามอลังการของนางอัปสร (ตัวเอก)

ช่วงที่ 3 การรำบวงสรวงปราสาทตาเมื่อนธม



นาฏยประดิษฐ์ ชุด เทวีอัสราตดาเมืองนม จัดแสดงรอบที่ 2 ทางเข้าปราสาทตาเมืองนม  
ในเทศกาลวันสงกรานต์ความสัมพันธระหว่างประเทศ  
วันที่ 13 เมษายน 2562  
ยูดี พลศิริ 13 เมษายน 2562

### อภิปรายผล

ผลจากการสร้างสรรค์ทำให้ได้ชุดการแสดง ระบุว่าเทวีอัสราตดาเมืองนม สู่การ  
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีทำรำหลักทั้งสิ้น 7 กระบวนท่า มีการเชื่อมต่อทำที่ประดิษฐ์  
ขึ้นมาใหม่สอดประสานกันอย่างลงตัว ซึ่งเป็นการแสดงที่เกิดจากการศึกษาจากแหล่ง  
วัฒนธรรมโบราณสถานปราสาทขอมที่มีชื่อว่า ปราสาทตาเมืองนม ที่ได้รับอิทธิพลมาจาก  
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นนาฏยประดิษฐ์ที่สวยงามลงตัว มีลำดับการถ่ายทอดเรื่อง  
น่าสนใจและสอดคล้องกับเรื่องเล่าที่ได้จากการลงพื้นที่จริง ผ่านกระบวนการทำงานอย่าง  
มีขั้นตอนชัดเจน โดยใช้กรอบการสร้างสรรค์งานตามแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ของ  
ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547หน้า225) โดยการทบทวนข้อมูลจากเอกสาร  
ตำรา การสัมภาษณ์ และการลงพื้นที่จริง สู่ขั้นตอนการสร้างสรรค์งานนาฏยประดิษฐ์ ที่  
แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้สร้างสรรค์และคณะผู้ทำงานอย่างมีระบบขั้นตอน  
และพบว่า มีการประเมินผลจากชมการแสดงจากอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชม  
ซึ่งเป็นขั้นตอนการประเมินการแสดงที่สอดคล้องกับระบบการทำงานในลักษณะโครงการ

ได้เป็นอย่างดี มีการนำผลงานการแสดงนำเสนอเผยแพร่สู่เวทีสาธารณชนในงานประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีของชุมชนบ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งนิยมจัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี และได้ถ่ายทอดทำรำให้กับชุมชนหรือนักเรียนบ้านหนองคันนา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับปราสาทตาเมือนธม เพื่อใช้ในโอกาสต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง และนักท่องเที่ยวอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นแนวทางการสร้างสรรค์การแสดงให้กับบุคคลที่สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ได้ในครั้งต่อไป

### ข้อเสนอแนะ

ผลจากการสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ จากภาพสลักนางอัปสรของปราสาทตาเมือนธม ในชุด เทวีอัปสรตาเมือนธม สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้ยกตำนานการเล่าเรื่องราวปราสาทตาเมือนธม เป็นแนวทางในการสร้างเรื่องราว และนำภาพสลักนางอัปสรพัฒนาเป็นทำรำ โดยยกประเด็นความงามของนางอัปสร และความศรัทธาของมนุษย์ต่อเทพเจ้า เทวสตรีที่เชื่อว่าเป็นบุคคลที่ดลบันดาลความสงบร่มเย็นมาสู่มวลมนุษย์ มาสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ โดยใช้แม่ท่าของทำรำพระคิเว 108 กระบวนท่าเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ และมีทำรำพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์ไทยเข้ามาสอดประสาน ในท่าเชื่อม และประดิษฐ์ท่าขึ้นมาใหม่ ประสานกับจังหวะทำนองเพลงที่ให้ความรู้สึกคล้ายตามไปกับเรื่องราวที่นำเสนอ ผ่านการเคลื่อนไหวร่างกายท่าทางของนักแสดงในหลายลักษณะ ซึ่งงานชิ้นนี้เป็นลักษณะของงานสร้างสรรค์เชิงทดลอง โดยจัดการแสดง จำนวน 2 รอบ รอบแรกที่เวทีโรงละครอาคาร 37 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และรอบที่ 2 แสดงบริเวณทางเข้าปราสาทตาเมือนธม ในเทศกาลสงกรานต์เชื่อมความสัมพันธ์สองประเทศ ในวันที่ 12 เมษายน 2562 บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ขณะเดียวกันสาระสำคัญของงานนาฏยประดิษฐ์ในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สร้างสรรค์การแสดงหรือคณะผู้ทำงานจะต้องมีความรู้ ความรอบคอบอยู่เสมอ และต้องคำนึงถึงคุณค่าและความงามของผลงาน ทั้งต่อตนเอง ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ

เพราะรากฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดีงาม ทรงคุณค่าต่อการอนุรักษ์และ  
พัฒนาสืบต่อไปภายหน้า

### ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. เห็นควรให้มีการศึกษาเรื่องลวดลายที่พบภายในปราสาทเพื่อพัฒนาสู่การ  
สร้างสรรค์การแสดงในโอกาสต่อไป
2. ควรให้มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพาหนะเทพเจ้าที่ปรากฏในปราสาท  
ตาเมือนธม เนื่องจากในปัจจุบันปราสาทแห่งนี้ลวดลายบางส่วนเริ่มเลือนหายไป ฉะนั้น  
ข้อมูลด้านภาพจำหลักหรือลวดลายเหล่านี้ หากไม่เร่งรวบรวมเป็นเอกสารไว้จะทำให้  
เรื่องราวประวัติศาสตร์เลือนหายไปตามกาลเวลา จึงเห็นควรให้มีการรวบรวมข้อมูลใน  
รูปแบบหนังสือประชาสัมพันธ์ให้แก่นักท่องเที่ยวให้มีความรู้ความเข้าใจเป็นเบื้องต้นก่อน  
เข้าชมสถานที่จริง
3. ผลงานการสร้างสรรคควรนำมาสืบสาน พัฒนาต่อยอดด้วยวิธีการบูรณาการ  
ร่วมกับชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนรู้จักความสำคัญและหวงแหนต่อวัฒนธรรมของตน อีกทั้ง  
ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี และสามารถพัฒนาต่อยอด  
ทางด้านการแสดงสู่ชุมชนให้เป็นที่รู้จักของสังคมเครือข่ายชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสุรินทร์  
ในโอกาสต่อไปได้

### เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2522). **ชุดปัญหาปรัชญา ปรัชญาศิลปะ**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ปณฺฑมมหาบุญเรือง คัชมาย์. (2551). **กลุ่มปราสาทตาเมือน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. สุรินทร์ :  
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- พิญา สุ่มจินดา. (2560). “ภาพงานพระเมรุสมเด็จพะเพทราชาที่ค้นพบใหม่กับข้อ  
วินิจฉัยเบื้องต้น,” ศิลปวัฒนธรรม 38 (มกราคม): 99–90.
- พีรพงศ์ เสนไสย. (2546). **นาฏยประดิษฐ์**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2539). ศิลปะขอม. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- สุรพล, วิรุฬห์รักษ์. (2547). หลักการแสดงนาฏยศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร สุขธาร์ตัน. (2554). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศิริมงคล นาฏยกุล. (2557). นาฏยศิลป์ตะวันตกปริทัศน์. ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- सानติ ภัคดีคำ. (2557). ครุฑ. อมรินทร์: กรุงเทพมหานคร.
- อนงค์ หนูแป้น. (2535). การศึกษากลุ่มปราสาท. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุไร นาวิวันรัตน์. (2522). นางอัสรในวรรณคดีสันสกฤต. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาอักษร.

## Author

Miss Yuwadee Ponsiri

Department of Dance, Faculty of Humanities and Social Sciences,  
Surindra Rajabhat University, 186 Moo 1 Surin-Prasat Rd., Muang  
Surin Districts, Surin Province, Thailand 32000

Tel: 087-99446223 E-mail: yuwadee@srru.ac.th.